

بسم الله الرحمن الرحيم

جواب سوال

حکم داد و ستد مالی و تجارتي از طريق انترنت

به جواب سعيد خطيب

سوال:

السلام عليكم ورحمت الله وبركاته!

حکم داد و ستد مالی و تجارتي از طريق انترنت چگونه است؟ مثلاً اگر شخصی در وقتی که قیمت پائين است با دالر، دينار يا نفت يا طلا بخرد تا وقتی که قیمت بالا برود سود کند، با توجه به اين که همه اين ها در انترنت موجود است و می تواند پول را به بانک منتقل کند و هر وقت بخواهد برداشت کند؟

سوال دوم: آیا در تبادل ارزها، قبض به صورت حضوری شرط است يا اين که قبض آنلاین کافی می باشد؟

-همچنين سوال است: اگر شخص نفت خريداري کند، آیا لازم است که آن را قبض کند و يا می تواند بدون قبض آن را بفروشد؟ لازم به ذکر است که اگر شخص نفت يا آهن يا طلا يا پولي را خريداري کند، نمی تواند آن را دریافت کند؛ مگر اين که آن را به دالر تبديل نموده و دالر را دریافت کند. به اين معنا که اگر شما نفت خريداري کنید، نمی توانید آن را به عنوان نفت دریافت کنید؛ بلکه به دالر تبديل می شود.

همچنين در کتاب نظام اقتصادی ذکر شده است: «نمی توان آن را فروخت و اين شامل چیزی است که مالک آن هستيد؛ اما قبض نکرده ايد؛ زیرا قبض برای کامل شدن معامله شرط است که شامل مکيلات، موزونات و معدودات می شود. اما آنچه برای تکميل مالکيت به قبض نیاز ندارد، مانند حيوان و خانه و زمين، اين ها را می توان قبل از قبض فروخت.»

همچنان سوال است: چگونه مکيل، موزون و يا معدود را از هم تفکيک کنیم؟ به عنوان مثال، در مورد اشیاء غير مکيل حيوان و خانه مثال داده شده، در حالی که حیوانی مانند گوسفند در کشور ما هنگام خريدن، وزن می شود و طبق وزن آن فروخته می شود، بنابراین به نظر می رسد که گوسفند موزون باشد. همچنين در مورد خانه گفته می شود "یک واحد" يا "دو واحد"، پس چگونه آنها را غير معدود و غير موزون در نظر می گيريم؟

جواب:

وعليکم السلام ورحمة الله وبركاته!

قبلاً شبیه به همین سوال جواب داده بوديم که قسمتی از آن جواب را که به سوال شما ارتباط می گيرد بيان می کنیم.

«اما جواب سوال اول که در مورد داد و ستد از طريق انترنت است جواب آن قرار ذيل است: "نسبت به پترول سوال واضح نيست که آیا شما می خواهيد موتر خود را با استفاده از کارت الکترونيکی از پمپ بنزين پر کنید و کارت را به مسئول پمپ بدهيد تا برای شما

موتر شما را از نفت پر کند؟ اگر این گونه باشد، این عمل جائز است؛ زیرا اگر برداشت قیمت از حساب شما یک روز یا دو روز به تأخیر افتد، می‌توانید این کالا را به صورت نسیه بدون سود بخرید. شما کالا (بنزین برای موتور خویش) دریافت کرده‌اید و بایع بلافاصله یا بعد از یک یا دو روز قیمت را گرفته است. بنابراین اگر واقعاً چنین باشد، در این صورت هیچ مشکلی وجود ندارد.

اما اگر مقصود از تجارت، خرید مقدار معینی از نفت و سپس فروش آن قبل از قبض آن باشد، این کار جائز نیست؛ زیرا قبض شرط اساسی در فروش این کالاها است. ابو داوود از زید بن ثابت نقل کرده که رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمودند:

«فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى أَنْ تُبَاعَ السَّلْعُ حَيْثُ تُبْتَاغُ حَتَّى يَحُوزَهَا التُّجَّارُ إِلَى رِحَالِهِمْ»

ترجمه: رسول الله صلی الله علیه وسلم از این که کالاها در جایی فروخته شوند که هنوز تجار آن‌ها را به محل خود منتقل نکرده‌اند نهی نموده‌اند.

به این معنا که این کالاها تنها بعد از قبض و ذوالیدی قابل فروش هستند، بنابراین قبض شرط صحت این نوع از معاملات است، مگر این که نص خاصی در مورد کالای معینی وجود داشته باشد که در آن صورت جائز است؛ ولی در این جا این نص وجود ندارد. بنابراین، فروش مقدار نفت بدون قبض آن از نظر شرعی جائز نیست.

و اگر از این سوال قصد شما این است که می‌خواهید شریک چاهی از نفت شوید و با پرداخت پول از طریق کارت الکترونیکی به صورت آنلاین اقدام کنید، این نوع معامله نیز جواز ندارد؛ زیرا چاه‌های نفت ملکیت عامه هستند که مالکیت بالای شان به صورت خصوصی جواز ندارد. اگر مقصود شما چیزی دیگر است، لطفاً توضیح دهید.

2- داد وستد در طلاق و نقره: خرید و فروش طلا و نقره، باید به صورت دست به دست باشد، چنانچه در حدیثی که بخاری و ابو داوود از عمر رضی الله عنه نقل کرده‌اند چنین وارد شده است:

«الذَّهَبُ بِالْوَرِقِ رِبًا إِلَّا هَاءَ وَهَاءَ»

ترجمه: طلا با ورق (نقره) سود است مگر این که دست به دست باشد.

یعنی باید در یک زمان و به صورت نقد باشد. لذا خرید طلا با نقره بدون قبض صحیح نمی‌شود.

بنابراین به مسائل ذکر شده و بعد از این که در مورد نحوه معامله در اینترنت بررسی نمودیم، دریافتیم که در این نوع معامله قبض بلافاصله انجام نمی‌شود و ممکن است ساعت‌ها یا روزها طول بکشد. بنابراین خرید طلا و نقره از طریق کارت الکترونیکی و آنلاین جائز نیست؛ مگر این که کارت بلافاصله از حساب کسر شود، یعنی دست به دست باشد. بنابراین طلا یا نقره را تنها در زمانی دریافت کنید که مبلغ از حساب شما کسر شود؛ لذا از آنجائی که در داد وستد اینترنتی به صورت فوری قبض صورت نمی‌گیرد این معامله جائز نیست.

3- داد و ستد سهام و اوراق قرضه حرام است؛ زیرا سهام متعلق به شرکت‌های سهامی از نظر شریعت باطل بوده و هم‌چنان اوراق قرضه به سود مرتبط هست. ما موضوع شرکت‌های سهامی را در کتاب "نظام اقتصادی" و هم‌چنین در کتاب "هزات الأسواق المالية" و سایر کتاب‌ها توضیح داده‌ایم.

در کتاب "هزات الأسواق المالية" خلاصه‌ای از این موضوع به صورت زیر آمده است: "اما حکم معامله با این سهام و اوراق قرضه، از طریق خرید و فروش حرام است؛ زیرا این سهام، سهام شرکت‌های سهامی است که از لحاظ شرعی باطل هستند. این اوراق شامل مبالغی هستند که ترکیبی از سرمایه حلال و سود حرام در یک قرارداد و معامله باطل می‌باشند. هر سند از این اوراق به ارزش سهمی از دارایی‌های شرکت باطل است، و این دارایی‌ها با معاملاتی باطل آمیخته‌اند که شریعت اسلام از آنها نهی کرده است؛ لذا این مال حرام محسوب شده، خرید، فروش و معامله با آن‌ها جایز نیست. هم‌چنین، همین حکم در مورد اوراق قرضه‌ای که پول در آن‌ها با ربا سرمایه‌گذاری می‌شود، یا مانند سهام بانک‌ها یا مشابه آن، صدق می‌کند؛ زیرا این اوراق شامل مبالغی از پول حرام هستند. از این رو خرید و فروش آن‌ها حرام است؛ زیرا پولی که در آن‌ها است، پول حرام محسوب می‌شود." ختم نقل قول.

4- داد و ستد پول‌های کاغذی از طریق اینترنت مانند دالر، یورو نیز حرام است؛ زیرا در این موارد قبض فوری وجود ندارد و این امر در تبادل نقد ضروری بوده و قبض باید به صورت دست به دست باشد؛ همان‌طور که در مورد طلا و نقره صدق می‌کند. این مورد هم‌چنین شامل نقدهای کاغذی می‌شود، به علت این که پول‌های کاغذی نیز به عنوان ثمن در بیع و اجرت در عقد اجاره استفاده می‌شوند. ما در جواب به سوال مورخ 11 جولای 2004م در این مورد چنین ذکر کردیم:

«تعامل با اوراق مالی: بلی، احکام آن‌ها همانند احکام طلا و نقره از نظر ربا و سایر احکام نقد صدق می‌کند. زیرا تحقق علت نقدی بودن، به عنوان ثمن و اجرت در عقد بیع و اجاره در این اوراق آن‌ها را شامل احکام نقد می‌سازد. بنابر این خرید اجناس اصناف ربوی با استفاده از این اوراق به صورت دست به دست نیز مصادق پیدا می‌کند، یعنی نباید به صورت نسیه و دین باشد؛ بلکه باید به صورت دست به دست باشد. رسول الله (ص) فرموده‌اند:

«الذَّهَبُ بِالذَّهَبِ، وَالْفِضَّةُ بِالْفِضَّةِ، وَالْبُرُّ بِالْبُرِّ، وَالشَّعِيرُ بِالشَّعِيرِ، وَالتَّمْرُ بِالتَّمْرِ، وَالْمِلْحُ بِالْمِلْحِ، مِثْلًا بِمِثْلٍ، سَوَاءً بِسَوَاءٍ، يَدًا بِيَدٍ، فَإِذَا اخْتَلَفَتْ هَذِهِ الْأَصْنَافُ فَبِيعُوا كَيْفَ شِئْتُمْ إِذَا كَانَ يَدًا بِيَدٍ» (این حدیث را بخاری و مسلم از طریق عبادة بن الصامت روایت نموده‌اند)

ترجمه: طلا در مقابل طلا، نقره در مقابل نقره، گندم در مقابل گندم، جو در مقابل جو، خرما در مقابل خرما، نمک در مقابل نمک مثل به مثل و برابر و دست به دست باشد، وقتی یکی از این اصناف اختلاف داشت، پس هر قسم که می‌خواهید معامله کنید به شرطی که دست به دست باشد.

نص واضح است که در صورت اختلاف این اقلام و اصناف ربوی، فروش به هر نحوی جائز است، یعنی شرط مساوات در این جا نبوده؛ اما قبض شرط است. واژه "اقلام" در این جا به تمام اقلام ربوی اطلاق شده و هیچ چیز از آن مستثنی نیست؛ مگر به نص خاصی. از آن جا که هیچ نصی در این مورد وجود ندارد، حکم به جواز تبدیل گندم به جو یا گندم به طلا یا جو به نقره یا خرما به نمک یا خرما به طلا یا نمک به نقره... و غیره صدق می‌کند، هر چند که مقادیر تبادل و قیمت‌ها متفاوت باشند؛ اما شرط اینست که باید دست به دست باشند یعنی به صورت دین نباشد. آنچه بر طلا و نقره صدق می‌کند، بر پول‌های کاغذی نیز صدق می‌کند؛ زیرا علت نقدی بودن، یعنی استفاده از آن‌ها به عنوان ثمن و اجرت در عقد بیع و اجاره وجود دارد.» پایان نقل قول.

با بررسی نحوه‌ی این معاملات آنلاین در خرید و فروش طلا، مشخص شده که قبض یا تصفیه به مدت یک یا دو روز پس از تاریخ عقد به تأخیر می‌افتد و این با شرط قبض که مورد توافق است و رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمود: «یبدأ بید» مغایرت دارد. ابو داوود از البراء بن عازب نقل کرده که ما از رسول الله صلی الله علیه وسلم در این مورد سوال کردیم، ایشان فرمودند:

«مَا كَانَ يَدًا بِيَدٍ فَخَذُوهُ وَمَا كَانَ نَسِيئَةً فَذَرُوهُ»

ترجمه: هر آنچه که دست به دست باشد بپذیرید و آنچه که نسیئه باشد، رها کنید.

و مسلم از مالک بن اوس بن الحدثان نقل کرده که گفت: «من آمدم و گفتم که چه کسی به درهم معامله می‌کند؟ طلحة بن عبیدالله گفت: "به ما طلائت را نشان بده، سپس همراهی ما بیائید و هر وقت خادم من آمد به شما درهم خواهیم داد" عمر بن الخطاب گفت: "نه، به الله قسم، یا باید درهمت را به او بدهی یا باید طلا را به او برگردانی؛ زیرا رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمود:

«الْوَرَقُ بِالذَّهَبِ رِبًا إِلَّا هَاءَ وَهَاءَ...»

ترجمه: نقره به طلا ربا است مگر اینکه دست به دست باشد.

بنابراین، تبادله یورو، دالر و سایر ارزها به صورت آنلاین جائز نیست به دلیل این که در این معاملات قبض فوری وجود ندارد..»

اما در مورد مکیل، معدود و موزون باید گفت، قبلاً به چنین سؤالی به تاریخ 12 دسامبر 2006م جواب داده بودیم که قرار شرح ذیل است:

«معدود، موزون و مکیل طبق واقعیت موجوده مشخص می‌شود. شما ببینید که در بازار چگونه کالا به فروش می‌رسد؟ آیا به صورت عددی فروخته می‌شود، به این معنی که آیا در بازار به عدد صدا می‌زند و یا به کیلو صدا می‌زند؟ و یا به متر و پیمانانه صدا می‌زند؟ اگر چنین باشد، وصف آن بر اساس مقادیر مکیل یا موزون یا معدود صدق می‌کند، چه یک عدد باشد و چه بیشتر. به این معنا که کالا می‌تواند وصف موزون و معدود داشته باشد... مثلاً گندم و جو بر اساس وزن و کیل به فروش می‌رسند، کیله و پرتقال... بر اساس عدد و وزن به فروش می‌رسند، پارچه به صورت کیل، ذراع و متر به فروش می‌رسند. تعیین وصف شی در زمان قبض بسیار مهم است تا ابهام (جهالت) برطرف شود. بنابراین وقتی گفته می‌شود که 100 کیلو گندم دارم، این گفته برای تعیین وصف کفایت نمی‌کند؛ بلکه باید نوع گندم را مشخص کنیم تا وزن، ابهام را برطرف کند و هم‌چنین در مورد مقادیر مکیل و معدود نیز همین قاعده تطبیق می‌شود.

اما آیا حیوان به صورت عددی فروخته می‌شود؟ آیا اصطلاح خواهد بود که فروشندگان صدا زند هر شتر به هزار تومان؟ یا این که خریدار حیوان را می‌بیند و تصمیم می‌گیرد که این شتر به ارزش هزار تومان نیست و شتر دیگری را انتخاب می‌کند؟ آیا هر شتر مانند دیگری است تا فروش به صورت عددی باشد؟

آیا املاک به صورت عددی یا وزنی یا کیلی فروخته می‌شود؟ به این معنا آیا شخصی که ده خانه و یا حویلی دارد، می‌گوید "هر حویلی به هزار تومان"، یا این که خرید هر حویلی بر اساس مشاهده آن انجام می‌شود و هر ملک متفاوت از دیگری است؟

به همین دلیل می‌گویند که حیوان و خانه به صورت کیلی یا وزنی یا عددی فروخته نمی‌شوند. ممکن است شما بگوئید که بعضی اشخاص حیوانات خود را به وزن می‌فروشند که در جواب باید گفت؛ این قاعدهٔ عمومی نیست تا بر همهٔ حیوانات صدق کند. ممکن است کسی یک بره را بر اساس وزن بفروشد، اما همه بره‌ها یا همه حیوانات به این شکل فروخته نمی‌شوند، مثلاً نمی‌توانند گاوی را به وزن بفروشند... چنانچه گفته نمی‌شود که "شما در نزد من 100 کیلو حیوان دارید" (البته منظور حیوان زنده است).

به همین شکل، ممکن است بگوئید که برخی افراد املاک را به متر می‌فروشند، اما این برای همه املاک صدق نمی‌کند، زیرا متر در این ملک به ده تومان و در ملک دیگری به بیست تومان است. بنابراین، تعیین وصف آن به صورت کیلی نمی‌باشد، پس گفته نمی‌شود که من در نزد شما 100 متر خانه دارم. و به همین ترتیب...» پایان نقل قول.

امیدوارم که همین‌قدر کفایت جواب سوال شما را بنماید، الله سبحانه و تعالی از همه عالم‌تر و با حکمت‌تر است.

برادران عطاء ابن خلیل ابوالرشته

11 ربیع الاول 1446 ه.ق.

14 اکتبر 2024 م.

مترجم: مصطفی اسلام